

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИБОРУ НАПРЯМІВ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

©2022 ІВАНОВ Ю. Б., ІВАНОВА О. Ю.

УДК 33.332.332.1
JEL: R12; R28; R58

Іванов Ю. Б., Іванова О. Ю. Методичний підхід до вибору напрямів просторового розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації та воєнного стану

Статтю присвячено актуальним питанням просторового розвитку територіальних громад України в умовах децентралізації з урахуванням невизначеності, зумовленої воєнним станом і пандемією. Метою даної статті є розробка методичного підходу до обґрунтування напрямів просторового розвитку територіальних громад на основі концепції, принципів, наукових методів з урахуванням критеріїв їх ефективності та чинників просторового розвитку територіальних громад. Для обґрунтування напрямів просторового розвитку територіальних громад розроблено методичний підхід, який базується на проблемно-орієнтованому підході до обґрунтування інструментарію просторового розвитку територіальних громад і на когнітивній карті причинно-наслідкових зв'язків просторового розвитку, моделі варіантів вирішення проблеми розвитку територіальних громад, яка враховує сценарії розвитку залежно від виду громади. Критеріями ефективності просторового розвитку територіальних громад можуть виступати: критерії потенціалу саморозвитку територіальних громад (самоуправління, самофінансування, самоорганізація); критерії результативності – результати виконання програм реалізації стратегій розвитку територіальних громад, проектів розвитку тощо. З метою забезпечення життєдіяльності територіальних громад в умовах воєнного стану та підвищення їх спроможності вирішувати завдання в нових реаліях при обґрунтуванні напрямів просторового розвитку територій слід врахувати таке: розвиток потенціалу саморозвитку територіальної громади; проблемно-орієнтоване управління людськими ресурсами громади; організацію навчання представників територіальних громад щодо впровадження механізмів підтримки підприємств і внутрішньо переміщених осіб; формування бюджетів територіальних громад під час воєнного та повоєнного стану; збереження інтелектуального потенціалу країни в повоєнний час; збереження виробничого потенціалу країни, що забезпечить територіальні громади товарами першої необхідності, військовослужбовців Збройних Сил України – сучасними засобами безпеки та продовольчими товарами; фінансову підтримку життєдіяльності громад; удосконалення регуляторної політики; забезпечення економічної та продовольчої безпеки територіальних громад тощо.

Ключові слова: територіальні громади, децентралізація, напрями просторового розвитку, методичний підхід, воєнний стан, умови нестабільності.

Рис.: 1. Бібл.: 10.

Іванов Юрій Борисович – доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: yuriy.ivanov.ua@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5309-400X>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57414571500>

Іванова Ольга Юріївна – доктор економічних наук, доцент, завідувачка сектора проблем регіонального розвитку та децентралізації відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: laptevaou@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3656-2473>

UDC 33.332.332.1
JEL: R12; R28; R58

Ivanov Yu. B., Ivanova O. Yu. The Methodical Approach to the Selection of Directions of Spatial Development of Amalgamated Territorial Communities in the Context of Decentralization and Martial Law

The article is concerned with topical issues of spatial development of territorial communities of Ukraine in the context of decentralization, taking into account the uncertainty caused by martial law and the pandemic. The purpose of this article is to develop a methodical approach to substantiating the directions of spatial development of territorial communities based on the conception, principles, scientific methods, taking into account the criteria of their efficiency and factors of spatial development of territorial communities. To substantiate the directions of spatial development of territorial communities, a methodical approach is developed, which is based on a problem-oriented approach to substantiating the instrumentarium of spatial development of territorial communities and on a cognitive map of causal relationships of spatial development, a model of solutions to the problem of development of territorial communities, which takes into account development scenarios depending on the type of community. The criteria for the efficiency of spatial development of territorial communities can be the following: criteria for the potential of self-development of territorial communities (self-government, self-financing, self-organization); performance criteria – the results of the implementation of programs for the implementation of strategies for the development of territorial communities, development projects, etc. In order to ensure the vital functions of territorial communities under martial law and increase their ability to solve problems in the new realities, when substantiating the directions of spatial development of territories, the following should be taken into account: development of the potential of self-development of the territorial community; problem-oriented management of human resources of the community; organization of training for representatives of territorial communities on the implementation of mechanisms to support enterprises and internally displaced persons; formation of budgets of territorial communities during martial law and post-war status; preservation of the country's intellectual potential in the post-war period; preservation of the country's production potential, which will provide both the territorial communities with essential goods and the servicemen of the Armed Forces of Ukraine – with contemporary means of security and food products; financial support for community life; improvement of regulatory policy; ensuring economic and food security of territorial communities, etc.

Keywords: territorial communities, decentralization, directions of spatial development, methodical approach, martial law, conditions of instability.
Fig.: 1. **Bibl.:** 10.

Ivanov Yuriy B. – D. Sc. (Economics), Professor, Chief Research Scientist of the Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: yuriy.ivanov.ua@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5309-400X>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57414571500>

Ivanova Olga Yu. – D. Sc. (Economics), Associate Professor, Head of the Sector of Problems of Regional Development and Decentralization of the Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: laptevaou@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3656-2473>

Наслідки воєнної агресії для України є загрозою для економічної безпеки країни, її регіонів та об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Реформи децентралізації влади, місцевого самоврядування, адміністративно-територіального устрою, що відбувалися в Україні в межах євроінтеграційного напрямку розвитку країни, дозволили пом'якшити негативний вплив для територіальних одиниць держави, бізнесу, освіти через налагоджені шляхи дистанційної роботи та навчання.

Досвід багатьох розвинених країн світу та наявні проблеми соціально-економічного розвитку в Україні свідчать про необхідність створення умов для просторового розвитку її адміністративно-територіальних одиниць заради забезпечення їх функціонування на основі розподільчої економіки. Традиційні підходи до цієї проблематики базуються на окремому розгляді об'єднаних територіальних громад з позицій реформування місцевого самоврядування; просторового розвитку; адміністративно-територіального поділу. Розвиток територіальних громад можливий лише за умови системного підходу до їх просторового розвитку з обґрунтованими критеріями поділу територій, соціально-економічного розвитку на основі децентралізації влади та фінансового забезпечення делегованих повноважень, чіткого розмежування функцій за різними рівнями влади та для забезпечення розвитку територіальних громад з урахуванням їх класифікації.

Розвиток територій з точки зору наукових підходів був актуальним у всі часи в усьому науковому світі. Так, З. Герасимчук, Т. Ніщик, Л. Руденко займалися дослідженням просторового розвитку та функціонального спрямування розвитку територій; О. Батанов, В. Бесчастний, А. Двігун, П. Жук, В. Кравченко, М. Мельник, Г. Монастирський досліджували соціально-економічний розвиток територіальних громад; у працях З. Варналія, І. Вахович, М. Козоріз, А. Крисоватого, І. Луніної, І. Сторонянської, Л. Тарангул та інших розглядалися питання ресурсного забезпечен-

ня розвитку територій. Сьогодні ставить ще більш складні завдання перед науковцями та практиками, змінює акценти та робить ще більш актуальними питання просторового розвитку територій в умовах воєнної агресії та пандемії для збереження здатності територій до функціонування, співробітництва з метою забезпечення соціальних гарантій на всіх територіях України.

Отже, метою даної статті є розробка методичного підходу до обґрунтування напрямів просторового розвитку територіальних громад на основі концепції, принципів, наукових методів з урахуванням критеріїв їх ефективності та чинників просторового розвитку територіальних громад.

Саморозвиток територіальних громад можливий на основі наявності та ефективного використання власного ресурсного потенціалу, використання сучасних управлінських механізмів розвитку та фінансового забезпечення, наявності точок зростання. Застосування лише інструментів державної підтримки розвитку територій знижує вмотивованість територіальних громад до саморозвитку та призводить до надмірної залежності від центру. Реформи децентралізації, місцевого самоврядування, адміністративно-територіального устрою спрямовані на створення умов та моделювання просторового розвитку об'єднаних територіальних громад на умовах самодостатності.

Для обґрунтування напрямів просторового розвитку територіальних громад розроблено методичний підхід (рис. 1), який базується на проблемно-орієнтованому підході до обґрунтування інструментарію просторового розвитку територіальних громад і на когнітивній карті причинно-наслідкових зв'язків просторового розвитку, моделі варіантів вирішення проблеми розвитку територіальних громад, яка враховує сценарії розвитку залежно від виду громади.

На першому етапі методичного підходу досліджуються тенденції просторового розвитку територіальної громади. Даний підхід передбачає проведення аналізу стану розвитку ОТГ; оцінку ресурсної забезпеченості розвитку ОТГ; самооцінку розвитку

Виконано в межах НДР «Моделювання просторового розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні» (№ державної реєстрації 0120U101128).

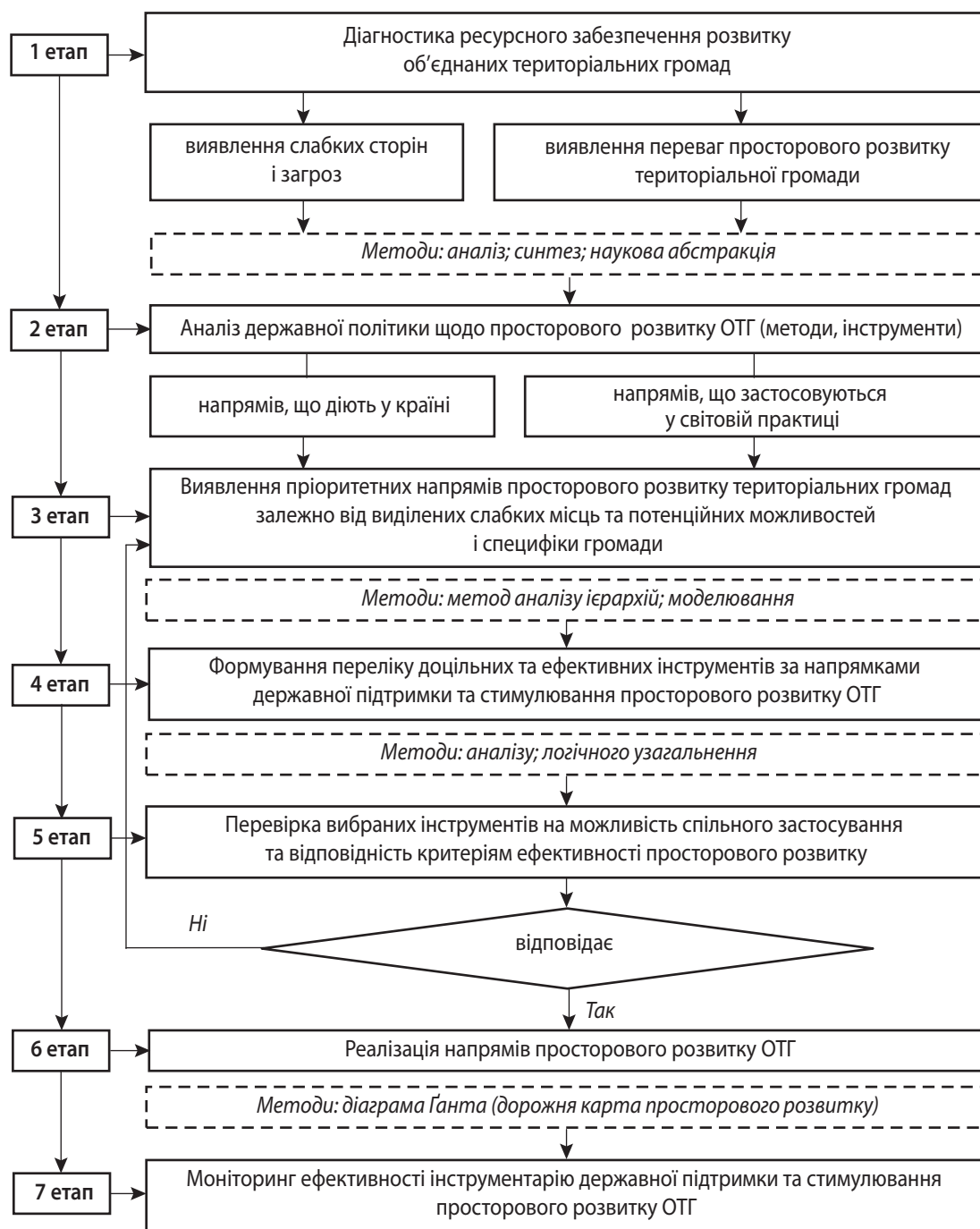

Рис. 1. Методичний підхід до обґрунтування напрямів просторового розвитку територіальних громад

ОТГ та аналіз законодавчого забезпечення розвитку ОТГ; аналіз світових та європейських практик розвитку територіальних одиниць. У результаті ідентифікації проблем розвитку ОТГ будується когнітивна карта причинно-наслідкових зв'язків просторового розвитку.

Діяльність територіальних громад після реформи децентралізації здійснюється в період постійних кризових явищ і трансформаційних змін. Ще не встигли територіальні громади оговтатися після об'єднання, розробити стратегії розвитку та почати формувати плани їх реалізації, як почалася пандемія COVID-19, що впродовж більш ніж двох років коре-

гує функціонування всіх суб'єктів економічної діяльності. 2022 рік почався для країни вторгненням Росії на територію України та введенням військового стану. Цей «зовнішній шок» має вражаючі наслідки для економіки країни, регіонів і територіальних громад.

Демографічні наслідки є приголомшливими: чверть населення країни, за оцінками Міжнародної організації з міграції [1], змушені були покинути свої домівки, серед них близько 4 млн людей виїхали з України. Це втрати місцевих бюджетів, людських ресурсів: втрати працездатного населення, відтік мізків, зменшення студентів. 6,5 млн людей переїхали в межах України та стали внутрішньо переміщеними осо-

бами (ВПО), з них більше 2,5 млн осіб переїхали до західного макрорегіону, що може призвести до надлишку робочої сили в регіонах, куди прибула значна кількість ВПО, до проблеми забезпечення житлом ВПО, і не тільки тимчасовим; до ризиків забезпечення громадського порядку та громадської безпеки тощо.

Втрати економіки України через війну, за оцінками Міністерства економіки України [2], коливаються від \$564 млрд до \$600 млрд. Втрати територіальних громад через зруйновані об'єкти інфраструктури становлять 30–50% виробничих потужностей, це 94 млрд дол. США, або майже 2,8 трлн грн; житлового фонду зруйновано або пошкоджено 35,2 млн кв. м – на \$31 млрд; навчальних закладів – на суму \$1,3 млрд. Зупинили роботу від 60% до 80% підприємств України; втратили роботу понад 50% українців; податкові доходи впали на 80%. За прогнозами Інституту економіки та прогнозування НАН України [3], втрати України складуть від 22% до 46% ВВП; втрати промислового виробництва – близько 50%; втрати експортних надходжень – 48%; втрати капітальних інвестицій – 45% [4; 5].

Ризиками для територіальних громад через значну міграцію населення є:

- ✦ втрати місцевих бюджетів;
- ✦ втрати робочої сили в регіонах, де ведуться активні бойові дії;
- ✦ надлишок робочої сили в регіонах, куди прибула значна кількість ВПО;
- ✦ проблеми забезпечення житлом ВПО;
- ✦ ризики забезпечення громадського порядку та громадської безпеки;
- ✦ навантаження на медичну сферу;
- ✦ переміщення вразливих верств населення;
- ✦ переміщення значної кількості дітей, що потребує організації якісного навчального процесу й адаптації дітей.

Релокація підприємств із зон бойових дій за програмою Міністерства економіки України також містить у собі низку ризиків для територіальних громад, а саме:

- ✦ організація процесу розташування підприємств (пошук місця розташування, відновленні логістики, допомога в закупівлі сировини та пошуку ринків збуту; екологічна безпека громади та ін.);
- ✦ організація переміщення та розселення персоналу;
- ✦ організація підбору працівників у місці дислокації після переїзду.

З одного боку, ці кризові явища мобілізували зусилля населення територіальних громад і його підприємницького потенціалу для забезпечення соціальної, економічної, логістичної допомоги територіальним громадам, на території яких відбуваються бойові дії, з іншого – існує низка проблем і ризиків,

які є зараз і в майбутньому негативно впливатимуть на розвиток територіальних громад.

Другим етапом методичного підходу виступає аналіз державної політики щодо просторового розвитку ОТГ, а саме: які методи та інструменти використовуються в практиці як нашої країни, так і країн світу. На даному етапі аналізуються переваги та недоліки використання інструментів просторового розвитку в Україні, а також оцінюється позитивний досвід інших країн щодо просторового розвитку територій.

На цьому етапі аналізуються стратегічні документи розвитку територій в Україні: стратегії на національному рівні; державна стратегія регіонального розвитку; регіональні стратегії; стратегії розвитку територіальних громад. Також проводиться аналіз в специфіки територіальної громади у виборі напрямів та інструментів просторового розвитку.

Третім етапом методичного підходу є виявлення пріоритетних напрямів просторового розвитку територіальних громад залежно від виділених слабких місць та потенційних можливостей і специфіки громад.

На основі методу аналізу ієрархій та інших експертних методів слід пріоритетувати напрямки й інструменти просторового розвитку залежно від класифікаційних ознак, до яких належить територія. Як експертів слід задіяти представників органів місцевого самоврядування; представників населення громад, науково-дослідні центри та інститути, громадські організації. Дана класифікація має враховувати розташування території стосовно кордонів країни; розташування території стосовно міських агломерацій; за характером проблем територіального розвитку; за ресурсною забезпеченістю; за станом і наслідками бойових дій та ін. Саме залежно від виду територіальної громади мають обиратися напрями та відповідні інструменти просторового розвитку територіальної громади. Що і є предметом наукових досліджень *четвертого етапу* методичного підходу – формування переліку доцільних та ефективних інструментів за напрямками державної підтримки та стимулювання просторового розвитку ОТГ.

На *п'ятому етапі* методичного підходу обрані напрями й інструменти перевіряються на можливість і доцільність спільного використання відповідно до критеріїв ефективності просторового розвитку територіальних громад.

Такими критеріями можуть виступати:

- ✦ критерії потенціалу саморозвитку територіальних громад (самоуправління, самофінансування, самоорганізації)
- ✦ критерії результативності – результати виконання програм реалізації стратегій розвитку територіальних громад, проектів розвитку тощо.

З метою забезпечення життєдіяльності територіальних громад в умовах воєнного стану та підвищення їх спроможності вирішувати завдання в нових реаліях при обґрунтуванні напрямів просторового розвитку територій слід врахувати таке.

У межах забезпечення самодостатності просторового розвитку територіальних громад доцільно розглядати напрям проблемно-орієнтованого управління людськими ресурсами громади: «доцільно формувати як динамічну систему, сукупність суб'єктів управлінського впливу, що якісно і кількісно змінюють стан і поведінку людей; як систему відносин між суспільними інститутами та інституціями, що впливають на людський потенціал і формують людський капітал з урахуванням впливу екзогенних та ендогенних чинників та умов» [6; 9; 10]. Підготовка висококваліфікованих фахівців, держслужбовців, здатних виконувати нестандартні завдання в умовах постійних змін зовнішнього та внутрішнього середовища, кризових станів, станів шоку, є основними цілями функціонування закладів вищої освіти: післядипломної підготовки, підвищення кваліфікації тощо.

Ефективне використання потенціалу стратегування в процесі просторового розвитку територіальних громад має чітко орієнтуватися на ієрархію: стратегія розвитку України, державна стратегія регіонального розвитку, регіональні стратегії, стратегії розвитку територіальних громад.

Розвиток потенціалу саморозвитку територіальної громади має базуватися на розвитку підприємницького потенціалу; ефективному використанні ресурсів територіальної громади; розширенні податкової бази місцевих бюджетів; створенні нових робочих місць; використанні потенціалу місцевих людських, фінансових, інституційних ресурсів; підтримці місцевих ініціатив та проєктів у процесі розвитку з метою розширення зайнятості та стимулювання підвищеної економічної активності; впровадження інновацій в механізми управління тощо [6; 8; 9].

Через внутрішню міграцію внаслідок активних бойових дій на сході країни нагальними потребами сьогодення є:

- ✦ організація навчання представників територіальних громад щодо впровадження механізмів підтримки підприємств і внутрішньо переміщених осіб, які тимчасово проживають на нових територіях;
- ✦ формування бюджетів територіальних громад під час воєнного та повоєнного стану;
- ✦ формування бази даних територіальних громад з інформації щодо умов функціонування підприємств, що релокуються (розміщення виробничих потужностей, вирішення питань оренди, підключення мереж, розселення персоналу та членів родин; пошук працівників з постійного населення територіальної громади тощо);

- ✦ розробка механізму співробітництва територіальних громад в умовах воєнного стану в межах підтримки територіальних громад, на територіях яких проводяться активні бойові дії.

Для збереження інтелектуального потенціалу країни в повоєнний час необхідним є:

- ✦ запровадження механізму спрощення умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти з метою забезпечення конкурентоспроможності національної освіти;
- ✦ запровадження проблемно-орієнтованого підходу до розвитку людських ресурсів на трьох рівнях управління: макро-, мезо-, мікро-;
- ✦ розробка методичних рекомендацій щодо особливостей вступу для абітурієнтів, які знаходяться в зоні бойових дій;
- ✦ розробка соціально та економічно привабливих механізмів стимулювання повернення людських ресурсів в Україну в повоєнний період.

Розвиток інтелектуального потенціалу територіальних громад має базуватися на проблемно-орієнтованому підході до підготовки фахівців із затребуваних спеціальностей. Так, розвиток Індустрії 4.0 передбачає на рівнях національному, регіональному, територіальних громад і підприємств упровадження кіберфізичних систем для організації економічної безпеки території. Напрямом просторового розвитку в межах розвитку людських ресурсів виступає «створення платформ для дискусій, трансферу інтелектуального продукту; забезпечення широкої доступності до Інтернету та відкритих мереж баз даних підприємств для всього інтелектуально активного персоналу» [5; 10].

В умовах воєнного стану стає важливим збереження виробничого потенціалу країни, що забезпечить територіальні громади товарами першої необхідності, військовослужбовців Збройних Сил України – сучасними засобами безпеки та продовольчими товарами. З цією метою необхідно розробити:

- ✦ механізм релокації підприємств з уточненням критеріїв пріоритетності релокації;
- ✦ нормативно-правове забезпечення організації логістики релокації стратегічних підприємств із зони бойових дій;
- ✦ механізм координації взаємодії державних органів виконавчої влади та територіальних громад з розвитку підприємництва;
- ✦ портал для підприємств, що релокуються із зони активних бойових дій, єдину базу даних територіальних громад з інформацією щодо умов функціонування підприємств на їх територіях.

Фінансова підтримка життєдіяльності громад набуває актуальності саме в період воєнного стану – для забезпечення гідних умов життя постійного на-

селення територіальних громад і ВПО. З цією метою важливою є розробка механізму:

- ✦ державної підтримки функціонування територіальних громад на період воєнного часу для створення можливостей саморозвитку в повоєнний час;
- ✦ розподілення освітньої, медичної субвенції територіальним громадам на період воєнного стану для збереження якісного надання послуг населенню й інтелектуального та трудового капіталу територій та країни в цілому.

У напрямі вдосконалення методичного забезпечення реалізації державної фінансової підтримки ВПО важливим є вироблення методики та системи критеріїв розподілення соціальної допомоги та виплат на період воєнного стану внутрішньо переміщеним особам і населенню територіальних громад, де ведуться бойові дії.

З метою вдосконалення регуляторної політики в контексті сучасних завдань обслуговування потреб значної кількості запитів необхідним є вдосконалення механізму дії електронного сервісу для внутрішньо переміщених осіб щодо реєстрації, отримання фінансової допомоги, отримання проїзних документів, соціальних виплат тощо. Необхідним також є формування регуляторного впливу відповідно до завдань і функцій управління, з виокремленням:

- ✦ стратегічного планування й управління;
- ✦ регулювання формування та використання фінансових ресурсів;
- ✦ фіскального стимулювання економічної активності суб'єктів господарювання;
- ✦ організації залучення капіталу в розвиток громади;
- ✦ регуляторної політики в частині використання майна, що є на території громади;
- ✦ підтримки малого та середнього бізнесу;
- ✦ регулювання земельних відносин;
- ✦ регуляторної політики щодо якості та вартості послуг, у тому числі публічних;
- ✦ економічної безпеки територіальної громади;
- ✦ інноваційного розвитку громади;
- ✦ сприяння оптимальному використанню ресурсів;
- ✦ контролю й аудиту;
- ✦ співробітництва територіальних громад у межах просторового розвитку [5–7; 9; 10].

У напрямі вдосконалення публічно-управлінської складової механізму просторового розвитку ОТГ слід враховувати сучасні тенденції щодо євроінтеграційних процесів, децентралізацію та перетворення в межах адміністративно-територіального реформування, тренд самоорганізації й активності соціальних інститутів, тренд диджиталізації.

Шостим етапом методичного підходу є реалізація напрямів просторового розвитку ОТГ. На

даному етапі розробляється механізм просторового розвитку територіальних громад, що передбачає виокремлення суб'єктів даного процесу, принципи, напрями, методи реалізації механізму.

Завершальним, *своім етапом* методичного підходу є проведення моніторингу ефективності інструментарію державної підтримки та стимулювання просторового розвитку ОТГ, що передбачає періодичне відстеження результатів просторового розвитку територіальних громад за критеріями ефективності самоуправління та результативності.

Таким чином, розроблено методичний підхід, який базується на проблемно-орієнтованому підході до обґрунтування інструментарію просторового розвитку територіальних громад і на когнітивній карті причинно-наслідкових зв'язків просторового розвитку, моделі варіантів вирішення проблеми розвитку територіальних громад, яка враховує сценарії розвитку залежно від виду громади.

Проблеми та ризики діяльності територіальних громад в умовах воєнного стану мають стати їх новими можливостями в повоєнний час, однак в умовах «зовнішнього шоку» територіальні громади мають мобілізувати свій ендогенний потенціал і за допомогою державного регулювання забезпечити гідний рівень життя населенню громад. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. International Organization for Migration. URL: <https://www.iom.int>
2. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
3. Інститут економіки та прогнозування НАН України. URL: <http://ief.org.ua/#pagetitle>
4. Безгін В. Як війна змінить регіональну політику в Україні: децентралізація, громади, податки, економіка // AgroPolit.com. 22.04.2022. URL: <https://agropolit.com/blog/503-yak-viyna-zminit-regionalnupolitiku-v-ukrayini-detsentralizatsiya-gromadi-podatki-ekonomika>
5. Борщевський В., Матвеев Є., Куропас І., Микита О. Війна. Громади. Децентралізація. Як налагодити ефективне управління громадами в сучасних геополітичних реаліях // Громадський простір. 25.04.2022. URL: <https://www.prostir.ua/?news=vijna-hromady-detsentralizatsiya-yak-nalahodyty-efektyvne-upravlinnya-hromadamy-v-suchasnyh-heopolitychnyh-realiyah>
6. Іванов Ю. Б., Іванова О. Ю., Лаптев В. І. Концептуальні засади державного регулювання просторового розвитку територіальних громад. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2021. Вип. 26. С. 41–54. DOI: 10.35774/rarrpsu2021.26.041
7. Августин Р. Демків І. Підтримка бізнесу та нівелювання загроз його функціонування у воєнний час // Матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми менеджменту та публічного

- управління в умовах війни та післявоєнної відбудови України». (м. Тернопіль, 31 травня 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 16–21.
8. Kondratenko N. et al. The role of digitalization in the development of regions and the use of their potential in terms of sustainable development / Kondratenko N., Papp V., Romaniuk M., Ivanova O., Petrashko L. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11. Iss. 51. P. 103–112. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.51.03.10>
 9. Ksonzhyk I. et al. Implementation of the principles of sustainable development of territorial communities: Decision making / Ksonzhyk I., Taran Y., Monastyrskyi G., Vasina A., Sytnytska O., Belei S. *Decision making. Journal of management Information and Decision Sciences*. 2021. Vol. 24. Iss. 3. P. 1–12. URL: <https://www.abacademies.org/articles/implementation-of-the-principles-of-sustainable-development-of-territorial-communities-decision-making-10271.html>
 10. Мельник А., Адамик В. Інтелектуалізація процесу реалізації стратегій регіонального розвитку: виклики сучасного стану та шляхи розв'язання проблем // Матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах війни та післявоєнної відбудови України» (м. Тернопіль, 31 травня 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 55–60.

REFERENCES

- Avhustyn, R., and Demkiv, I. "Pidtrymka biznesu ta nive-liuvannia zahroz yoho funktsionuvannia u voiennyi chas" [Business Support and Elimination of Threats to Its Functioning in Wartime]. *Aktualni problemy menedzhmentu ta publichnoho upravlinnia v umovakh viiny ta pislivoiennoi vidbudovy Ukrainy*. Ternopil, 2022. 16-21.
- Bezhin, V. "Yak viina zminyt rehionalnu polityku v Ukraini: detsentralizatsiia, hromady, podatky, ekonomika" [How the War Will Change Regional Politics in Ukraine: Decentralization, Communities, Taxes, Economy]. *AgroPolit.com*. April 22, 2022. <https://agropolit.com/blog/503-yak-viyna-zminyt-regionalnu-politiku-v-ukrayini-detsentralizatsiya-gromadi-podatki-ekonomika>
- Borshchevskyi, V. et al. "Viina. Hromady. Detsentralizatsiia. Yak nalahodyty efektyvne upravlinnia hromadamy v suchasnykh heopolitychnykh realiiakh" [War. Communities. Decentralization. How to Establish Effective Management of Communities in Modern Geopolitical Realities]. *Hromadskyi prostir*. April 25, 2022. <https://www.prostir.ua/?news=vijna-hromady-detsentralizatsiya-yak-nalahodyty-efektyvne-upravlinnya-hromadamy-v-suchasnykh-heopolitychnykh-realiiakh>
- Institut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy. <http://ief.org.ua/#pagetitle>
- International Organization for Migration. <https://www.iom.int>
- Ivanov, Yu. B., Ivanova, O. Yu., and Laptiev, V. I. "Kontseptualni zasady derzhavnoho rehuliuвання просторового розвитку територіальних громад" [Conceptual Principles of State Regulation of Territorial Communities Spatial Development]. *Rehionalni aspekty rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy*, no. 26 (2021): 41-54. DOI: 10.35774/rarrpsu2021.26.041
- Kondratenko, N. et al. "The role of digitalization in the development of regions and the use of their potential in terms of sustainable development". *Amazonia Investiga*, vol. 11, no. 51 (2022): 103-112. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.51.03.10>
- Ksonzhyk, I. et al. "Implementation of the principles of sustainable development of territorial communities: Decision making". *Decision making. Journal of management Information and Decision Sciences*, vol. 24, iss. 3 (2021): 1-12. <https://www.abacademies.org/articles/implementation-of-the-principles-of-sustainable-development-of-territorial-communities-decision-making-10271.html>
- Melnyk, A., and Adamyk, V. "Intelektualizatsiia protsesu realizatsii stratehii rehionalnoho rozvytku: vyklyky suchasnoho stanu ta shliakhy rozviazannia problem" [Intellectualization of the Process of Implementation of Regional Development Strategies: Challenges of the Current State and Ways of Solving Problems]. *Aktualni problemy menedzhmentu ta publichnoho upravlinnia v umovakh viiny ta pislivoiennoi vidbudovy Ukrainy*. Ternopil, 2022. 55-60.
- Ofitsiynyi sait Ministerstva ekonomiky Ukrainy. <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>